

Исландия – остров от огън и лед

Апостол Апостолов

Това е Исландия – ледената страна (Ice – лед и Land – земя). Островна гържава в северната част на Атлантическия океан, върху главния геоложки разлом между Евразийската и Северноамериканската тектонични плочи, което прави острова полуетропейски и полуетропически.

Площта на острова е 103 004 км² от които 62,7% е тундра. Територията е заета от планини, ледници, гейзери и вулкани. Около 12% (11 000 км²) от острова е покрита с ледници. По брой на гейзери (30) Исландия е на трето място в света след САЩ и Нова Зеландия. Релефът е съставен от обширни лавови плато, с надморска височина между 600 и 950 метра, над които се издигат многобройни угаснали, спящи и действащи вулкани, като най-висока точка на

Този остров е изплувал от дълбините на Северния Атлантик преди милиони години, при подводни вулканични изригвания, възникнали по северните тектонични плочи – американска и евразийска. Създадената разломна линия в средата на Атлантическия океан минава през центъра на новообразуваната суша, като огнената стихия под формата на гореща лава и пепел периодично залива сушата и вековните ледници, напомняйки за своята сила и мощ.

Исландия е вулканът Хванагалсхнукюр (2119 м.). Само 1% от територията се обработва, 20% е покрита с ливади, а реките и езерата обхващат 6000 км².

През вековете ерозията и тектоничните движения в зем-

ната кора са помогнали за оформянето на исландския пейзаж. Остров на пълните контрасти – с денонощна светлина или пълен мрак. При първото ми посещение се чувствах като попаднал на друга планета. Пред погледа преминават живописни лавови полета, кратери, вулкани, пустини от вулканичен пепел, гейзери, водопади, ледници, плажове с черен пясък, базалтови пустини. Срещат се и големи реки, върху които има множество водопади с всякакви размери и форми. Възхищавайки се на тази прекрасна природа имате чувството, че пред вас

Мостът е точно между американската и евразийска тектонски плочи – дясно Америка, ляво Европа

е творба на гениален художник. А всъщност съзателят на тази неповторима дива природна картина е въздухът, огънят и легът.

Исландия е последната заселена страна в Европа. Островът е бил необитаем до 874 г. Първият скандинавец, който целеносочено подготвя плаване до Garðarshólmí (Островчето на Гаргар) е Флоуки Вилгердарсон, (Флоуки Гарвана), където прекарва суровата зима. Забелязал плаващи ледове между фиордите, които нарича *Ísland* (Ледена земя), дава името на острова, което се запазва и до днес.

Островът, известен с легендите за тролове и елфи, изненадва с особености си растителен и животински свят. Неговата географска изолация е с типична за островите флора и фауна, с ниско видово разнообразие, но с по-голям брой индивиди. Днешната исландска флора е в ярък контраст с това, което първите заселници са открили преди по-малко от 1200 години.

Вулканичните скали са покрити с мъх

Когато викингите тръгват от Норвегия и завладяват необитаемия остров, в края на IX век, заварили буйни гори, съставени предимно от брези. Само за век заселниците изсичат 97% от първоначалните гори, за да използват дървения материал за къщи и да си осигурят пасажа за животните. Оттогава растителността на острова намалява драстично, ерозията се разширява, а почвата губи плодородието си. Днес горите на острова са едва 0,5% от неговата територия. Липсата на дървета и растителност превръща земята в пустиня. Усилията за залесяване от 50-те години на XX век и особено през 90-те години, спомагат за възстановяването на част от дървесната растителност на фона на голия скалист пейзаж.

В Хафнарсандур, район с площ от 6000 хектара от базалт и черен пясък, в юго-западната част на Исландия, властите възлагат на исландската горска служба да превърне лунния пейзаж в гора. В Квистар, на около 100 километра от Рейкявик, всяка година се произвеждат до 900 000 борове и тополи. От 2015 г. в Исландия са засадени между три и четири милиона дървета на площ около 1000 хектара.

Най-често срещаните засадени видове са сибирска лиственица (*Larix sibirica*) и местна бреза. За климатичните условия на Исландия подходящи са широколистни видове, като предпочитаната западна балсамова тополя от Аляска (*Populus trichocarpa*), бялата бреза (*Betula pendula*), трепетликата (*Populus tremula*), бялата елша (*Alnus incana*), извита елша (*Alnus sinuata*) и еленолиста елша (*Alnus tenuifolia*). От иглолистните дървета се използват шотландски бор (*Pinus sylvestris*), смърч Sitka (*Picea sitchensis*), норвежка ела (*Picea abies*) и бор Lodgepole (*Pinus contorta*).

С внасянето на дървесна растителност са разпространени и някои заболявания по дърветата. През 1962 г. вълнестата листна въшка (*Pineus pini*) причинява заболяване в насажденията от шотландските борове. Пораженията са сериозни, което налага засаждането с този вид да се прекрати. А през 1963 година пролетен мраз унищожава насажденията от смърча Sitka (*Picea sitchensis*). В северната и източната част на острова все още има няколко малки брезови гори.

Исландската флора обхваща само 25% от територията на острова, което се дължи главно на неблагоприятния климат, вулканичната дейност, движенията на ледници както и на добре развитото овцевъдство. Растителността е от европейски субарктически тип и включва 480 васкуларни растения и папрати (Pteridophytes), 606 вида мъхове, 715 вида лишеи и около 2100 вида гъби, а сухоземните и водни водорасли са 1450 вида. Най-големите семейства са остриците (Cyperaceae), с 53 вида, и тревите (Poaceae), с 47 вида. Най-често срещаните мъхове са *Racomitrium lanuginosum* и *Racomitrium canescens*.

Различните региони на Исландия почти не се различават по състава на флората, въпреки че кръглолистната камбанка (*Campanula rotundifolia*) и жълтата планинска саксифрага (*Saxifraga aizoides*) растат в източната част на острова, а полярният мак (*Papaver radicum*) и горската гайтанка (*Melampyrum sylvaticum*) се срещат на запад. Някои растения са ограничени до определени места, като северното изтравниче (*Asplenium septentrionale*) е растение по северното крайбрежие, а бухалковидният плаун (*Lycopodium clavatum*) по югоизточния бряг на острова.

Северната част на острова е блатиста или тундрова, където растител-

ността е предимно от мъхове, лишеи и острици. Типичен е исландският мъх, който расте обилно, образувайки зелен килим по тундрите и планинските склонове. От двусеменните растения най-често срещаното семейство е Asteraceae (семейство маргаритки), следвано от Caryophyllaceae (семейство карамфили).

В пустините от камъни и пепел най-малкото растение, което гръзне да се появи, може да бъде наречено герой. Лишеите са първата форма на растителен живот, като наброяват 500 вида и са основен компонент на исландската флора. Тези най-инатливи в живота растителни форми могат да се видят на неочаквани места – от каменистия бряг до планинските склонове, брулени от ветрове и обилни гъждове.

Исландия е способна и да изумява със своята растителност. Често мислим за Арктика като за голяма замръзнала пустиня, в която липсва живот. Но след сковаващата арктична зима идва лятото и снеговете отстъпват място на тундрата, която погрешно в превод се приема за „безплодна земя“ или „земя без дървета“. На тази замлъзнала територия има 2000 различни растителни видове, сред тях цветя, мъхове, лишеи, гъби и дървета.

Естествена топлина в почвата на Исландия създава уникални условия на тази географска ширина и прави растителността по-богата, отколкото може да се очаква. Островът е своеобразна открита оранжерия, в която може да наблюдавате интересни особености. Поради краткото лято всички растения цъфтят едновременно, за разлика от растенията, които цъфтят по различно време на юг. Разликата между тях е, че не винаги стават толкова големи, колкото в южните страни. Често срещани

Безстъблено плюскавиче (Silene acaulis), цветето на тундрата

в Исландия са орхидеите и тинтявата, които по размери остават по-гребни. Да бъдеш малък, гжудже, е предимство за полярната флора. Това позволява на растенията да са по-близо до земята и да се възползват от нейната топлина. Хоризонталният им растеж пък помага да се възползват от изолиращата снежна покривка през зимата. Дървета гжуджета, като полярната върба или брезата гжудже не надвишават 5 см височина през целия си живот.

Тук могат да се наблюдават цветя под формата на възглавница (като саксифрагата), чиято заоблена форма ги прави устойчиви на вятъра и помага да се запази топлината и водата. Растенията, проявили смелост да се покажат от земята и стъблата им да растат (полярният мак или вълнестата върба), имат листа и стъбла, покрити с фин пух, дебели листа, за да се предотврати изпаряването при силни изсушаващи ветрове или цветове и форми, позволяващи по-добро поглъщане на слънчевата светлина.

Красиво цвете на тундрата е *Silene acaulis* (Безстъблено плюскавиче) от семейство Caryophyllaceae. Макар че се нарича „безстъблено“, то има гръжка от

Алпийска върба (*Chamaenerion fleischeri*)

няколко сантиметра. Това арктическо растение има своя стратегия за оцеляване от студа и дехидратацията, като се събира в малка възглавница, която му придава вид на мъх.

Вулканът Хердубреуг контрастира с мекобата на килим от алпийската върба (*Chamaenerion fleischeri*), тревисто многогодишно растение от семейство Onagraceae, което расте на черна вулканична пепел. Червеният му корен съдържа антифризно вещество антоцианин.

По тревистите склонове в низините или лавовите потоци може да усетите

дискретния аромат на северната зелена орхидея.

Във влажни места с висока надморска височина, като блатата или торфените тупи край езера и потоци, расте бялата памукова трева на Scheuchzer (*Eriophorum scheuchzeri*) с арктическо циркумполярно и циркумбореално разпространение в Северното полукуло. Отдалеч привличат погледа копринено белите пускули, поклащащи се на тънко стъбло, които исландците събират и използват за пълнеж във вътрешността на дрехите си, като и за направа на фитил за примитивни (рибарски) лампи.

За да се избегне опустияването, исландците са засяли красивата лупина (*Lupinus polyphyllus*) от семейство Бобови със син цвят, която днес се е превърнала в истинска напасть за острова. Представител на насекомоядните растения е *Pinguicula vulgaris*, многогодишно растение със син цвят и циркумбореално разпространение от семейство Lentibulariaceae. Расте във влажна среда, като блатата в ниски или субалпийски възвишения.

Сред вулканичните каменисти места е намерил място и красивият осемпетален планински авен, *Dryas octopetala*, арктикоалпийско цъфтящо растение от семейство Rosaceae. Наименованието идва от гръцката дума за осем и petalon (венчелистче), отнасящи се до осемте венчелистчета на цвета, необичайно число в Rosaceae, където венчелистчето е с пет листенца.

Въпреки че е сурова вулканична земя, Исландия се е превърнала и в дом на различни животински видове. За малко повече от хилядолетие Исландия е изминала дълъг път от това да бъде остров само с един бозайник, арктическата лисица (*Alopex lagopus*), обитавала Исландия от края на ледниковия период.

Бяла памукова трева (*Eriophorum scheuchzeri*)

Вулканичните каменисти места са любимо място на красивия осемпетален планински авен, (Dryas octopetala)

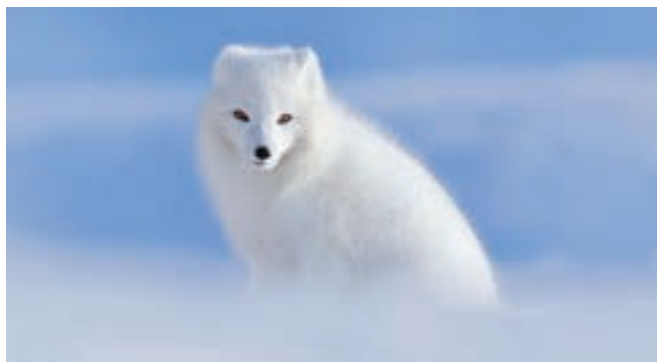
А днес, като пътувате из Исландия, по-голямата част от животните, които ще видите, са домашни. Заселването на острова от викингите е свързано с внос на различни животни – главно овце, едър рогат добитък, пилета, кози, коне. Първи са били овцете, чиято роля в историята на страната е изключителна. Почитта, която исландците изпитват към тези същества, е описана в романа на носителя на Нобелова награда Халдоур Лакснес (Halldor Laxness). Винаги, когато нацията е преживявала тежки периоди в своята история, тя се е връщала към овцете. Изригването на вулкана Лаки през 1783 г. е най-фаталното в историята на Исландия, когато 25% от населението умира от глад, причинен от смъртта на 80% от овцете от пепелните отрови.

Част от исландската идентичност е исландският кон, който рядко достига 150 см височина. Исландските коне са различни от повечето породи по света, които имат три или четири „походки“ (стил на ходене, като тръс и галоп), а исландските коне имат пета походка, „skeið“, стил, който се е развил поради неравния терен.

По-рядко срещано селскостопанско животно е кравата, уникална порода в

Исландия. Подобно на конете, исландският добитък е пренесен с най-ранните заселници от Норвегия и оттогава са развили уникални черти – те са по-малки от европейските си събратя и много податливи на болести.

От северния елен (*Rangifer tarandus*) са внесени четири групи през периода 1771 до 1787 г., но местните жители не са се занимавали с традиционното отглеждане и те никога не са опитоменни. Днес тези емблематични арктически животни живеят в дивата природа.

Арктическа лисица (Alopex lagopus), обитавала Исландия от края на ледниковия период

Местна порода исландски кон

Северен елен (*Rangifer tarandus*)

През цялата история, когато хората са откривали и заселвали нови земи, те са довеждали гризачи със себе си. Исландия не е изключение. С ранните заселници и търговски кораби в острова се заселват кафявият плъх (*Rattus norvegicus*), дървесната мишка (*Apodemus sylvaticus*), домашната мишка (*Mus musculus*), домашният черен плъх (*Rattus rattus*). Дървесната мишка е първия див бозайник, преселен в Исландия, който гнес обитава брезовите гори по крайбрежието на острова. Защитен от закона вид.

В началото на XX век са внесени норки за отглеждане във ферми, но някои от тях са избягали и сега образуват значителна популация в цялата страна. Днес могат да се видят как ловят риба във водоемите около Рейкявик, гощават се с птичи яйца от гнездата по скалите и са станали проклетие за фермите за пилета в цялата страна. За съжаление, бързият растеж на популацията на американската норка (*Neovison vison*) е довел до спад в числеността на европейската норка (*Mustela lutreola*) в райони, където двата вида се припокриват. Заселването на норки на острова е повлияло на разпространението на някои местни

водолюбиви птици и заедно с отводняването на влажните зони, са причина за изчезването на водния дърдавец (*Rallus aquaticus*).

Зайците са груг инвазивен вид. По-голямата част от тях са потомци на домашни любимци, пуснати на свобода и са се разпространили в цялата територия на острова.

Неразделна част от исландския пейзаж са множеството ята от птици. Тези пернати обитатели в централното езеро на Рейкявик и Тьорнин, са туристическа атракция и не се притесняват да приемат от ръцете на туристите подхвърляните парчета хляб. Скалите Латрабярз в Уестфиордите и Крисувикурбярз на полуостров Рейкянес са дом на хиляди и много различни видове птици.

Около 72 вида птици гнездят редовно в Исландия, а груги са в процес на установаване, но все още са ретки. Един гнездящ вид, като гигантската гагарка (*Pinguinus impennis*), за последно е видян в Исландия през 1844 г., когато изчезва. Два груги вида, като воден дърдавец (*Rallus aquaticus*) и малкото гълъбче (*Alle alle*), единствен представител на род *Alle*, вече са изчезнали от орнитофауната на острова. Най-известна от всички исландски птици е ловният (северен) сокол (*Falco rusticolus*), който в миналото е бил постоянен спътник на соколарите. Най-характерните видове в орнитофауната на Исландия са златоперият дъждосвирец (*Pluvialis apricaria*) и малкият свирец (*Numenius phaeopus*). Често срещани са средната бекасина (*Gallinago gallinago*), малкият червеноног водобегач (*Tringa totanus*), тъмногръбият брегобегач (*Calidris alpina*), морският брегобегач (*Calidris maritima*), пясъчният дъждосвирец (*Charadrius hiaticula*), а популацията на плоскоклюния листокрак (*Phalaropus*

fulicarius) е сериозно застрашена. Камъкообръщачът (*Arenaria interpres*), големият брегобегач (*Calidris canutus*) и трипръстият брегобегач (*Calidris alba*) са преминаващи мигранти от високоарктическите региони, като Гренландия и Канада.

Патиците включват исландската звънарка (*Bucephala islandica*) и исландската попанница (*Histrionicus histrionicus*), които са от северноамерикански произход и не гнездят никъде другаде в Европа. Същото се отнася и за черноклюния змуркач (*Gavia immer*), който е слабо разпространен в цялата страна, докато неговият родственик, червеногушия змуркач (*Gavia stellata*) е по-често срещан.

Гъските са представени в Исландия от три гнездящи вида – сивата гъска (*Anser anser*) обитава ниско разположените райони, заменена от късоклюната гъска (*Anser brachyrhynchus*) във високотлантинските райони. Белобузата гъска

(*Branta leucopsis*) е една от най-редките птици в страната, започнала да гнезди преди близо 40 години, редовен мигрант, заедно с голямата белочела гъска (*Anser albifrons*) и черната гъска (*Branta bernicla*).

Морските птици представляват един от най-важните елементи в орнитофауната на Исландия. Извисяващите се птичи скали са заети от смесени колониални морски птици, като тънноклюната кайра (*Uria aalge*), гебелоклюната кайра (*Uria lomvia*), гагарката (*Alca torda*), трипръстата чайка (*Rissa tridactyla*) и полярния буревестник (*Fulmarus glacialis*). Трите най-големи скали за птици, Látrabjarg, Hælavíkurbjarg и Hornbjarg, са разположени на северозапад и са сред най-големите сборища от морски птици в Северния Атлантик. Скалите на полуостров Рейкянес са истинско Елдорато на птиците.

Крал на Северния Атлантик е белият рибояг (*Sula bassana*), който гнезди

Колония от тънноклюна кайра (*Uria aalge*) на скалите на полуостров Рейкянес

Тъпоклюна кайра (*Fratercula arctica*), емблематичен вид за Исландия

главно на скалисти острови заедно със северната вълнолюбка (*Oceanodroma leucorhoa*), буревестника (*Hydrobates pelagicus*) и обикновения буревестник (*Puffinus puffinus*). Полярната рибарка (*Sterna paradisaea*) е най-многобройна в Исландия, с колонии във всички части на страната.

Емблематичен вид, пленяващ туристите е тъпоклюната кайра (*Fratercula arctica*). За да се любувате на тази красива птица може от старото пристанище на Рейкявик да направите едночасова обиколка до един от двата острова, Лунди и Акурей, където гнездят хиляди екземпляри от този вид. Пуйфините, както са известни в Исландия, долитат през април и май, което бележи началото на лятото. Приблизително 60% от северните атлантически пуйфини се размножават по скалите на Исландия. Пленяваща гледка е, когато са сгушени или кацнали по скалите, често с прясно уловени риби, висящи от цветните им клюнове. Истинско удоволствие е ако ги видите в полет или когато се опитват да кацнат във водата, с което демонстрират, колко комично несръчни са.

Фауната на насекомите в Исландия включва 1 266 вида (включително 150

имигранти и случайно внесени видове). Най-разнообразна и важна група са двукрилите (мухи, мушици и др.), следвана от Coleoptera (бръмбари) и Hymenoptera (пчели). На територията на Исландия **отсъстват мравките**. Молците са единствените изцяло местни представители на Lepidoptera. Няколко вида мигриращи пеперуги, като адмирала (*Vanessa atalanta*)

и рисуваната гама, (*Vanessa cardui*) гостуват до острова, но не оцеляват през зимата.

Това, което отличава територията на островната държава е **отсъствие на влечуги и земноводни**. Богатата речна мрежа предлага условия за формиране на ихтиофауната на острова. Пет вида са местните риби, живеещи частично или изцяло в сладките води на Исландия. Атлантическата съомга (*Salmo salar*) е установена в 80 реки и потоци. Кафявата пъстърва (*Salmo trutta*) е често срещана в езерата в цялата страна, а морската пъстърва в реките в западна, южна и югоизточна Исландия. Европейската змиорка (*Anguilla anguilla*) е най-често срещана в южната и югозападната част на страната, докато *Gasterosteus aculeatus* е в цялата страна, а някои популации отиват и в морето. Дъговата пъстърва (*Oncorhynchus mykiss*) е обект на възпроизводство в люпили, от които нерядко отделни екземпляри неволно се изпускат в реките.

Океанът, заобикалящ Исландия, се характеризира със смесването на топли и студени водни маси, които носят разнообразие и изобилие от растения и животни. В исландската икономическа зона са открити 270 вида риби, но само

25 от тях са обект на промишлен улов, а три вида – треска, морски костур и мойва, представляват повече от три четвърти от промишления улов.

Исландските води се обитават от два вида тюлени – обикновеният тюлен (*Phoca vitulina*) и двумуцунестия тюлен (*Halichoerus grypus*), които редовно се размножават по бреговете около Исландия. Седем вида китове одонтоцети (зъбни китове) са често срещани в исландските води. Към големите и средно големи видове се отнасят кашалотът (*Physeter catodon*), северният кит (*Hyperoodon ampullatus*), косатката (*Orcinus orca*) и обикновената гринда или черна гринда (*Globicephala melas*).

От семейство на делфините (*Delphinidae*) най-често се срещат беломуцунестият делфин (*Lagenorhynchus albirostris*), атлантическият белостранен делфин (*Lagenorhynchus acutus*) и морската свиня (муткур) (*Phocoena phocoena*). Понякога в тези води се появяват няколко вида по-малки дълбоководни видове, като *Delphinus delphis* и *Mesoplodon* sp. От баленните китове се срещат пет вида: синият кит (*Balaenoptera musculus*), най-едрият бозайник на планетата, финвал (*Balaenoptera physalus*), вторият по-големина, сейвал (*Balaenoptera*

borealis), китът минке (баленов кит) (*Balaenoptera acutorostrata*) и гърбат кит (*Megaptera novaeangliae*), както и остатъчна популация от бискайски кит (*Eubalaena glacialis*), макар и изключително малобройна. Ловът на китове не се практикува в исландските води.

За опазването на това природно богатство в Исландия има 85 защитени зони, с обща площ около 12 100 км². Червеният списък на Исландския институт по естествена история включва 79 вида васкуларни видове растения (от които 31 са под правна закрила), 67 лишеи, 74 мъхове и 42 вида морски водорасли.

Това е само част от природното богатство на островната държава. Невъзможно е на няколко страници да се опише един непознат свят с природа, различна от тази, с която сме свикнали. Престоят ми в Исландия продължи 20 дни, но дори да бяха 20 години не мога да кажа, че съм опознал тази топла „легена земя“, с нейната неповторима природа, гостоприемнен народ и преживявания край топлите гейзери, богатството на полуостров Рейкянес с хилядите красиви птици, вулканичните скали, покрити с килим от мъх и неповторимите плажове с черен пясък, мириса на редките цветя и незабравимата тъпоклъна кайра. ■